

Az emlékezet bal partján

Első és utolsó szerelem

VILIKOVSKÝ,

Pavel

Az élet örökzöld

hátsólova

(Mayer Judit ford.)

Kalligram, 1999

Az utolsó pompeji

ló

(Hizsnai Tóth

Ildikó ford.)

Kalligram, 2002

A gonosz

önéletrajza

(Hizsnai Tóth

Ildikó ford.)

Kalligram, 2011

Kutya az úton

(Garajszki Margit

ford.)

Kalligram, 2013

Egy igaz ember

története

(Garajszki Margit

ford.)

Kalligram, 2014

„Mindaz, amit tudok a közép-európaiországról”

Magyar Lettre Internationale, 44

„A szlovákság tűnékeny sajátosság”

Magyar Lettre Internationale, 54

„Emlékek ura”

Magyar Lettre Internationale, 63

„Ezekkel akarják felépíteni az új világukat”

Magyar Lettre Internationale, 83

„Mikor voltam először hivatalból szlovák?”

Magyar Lettre Internationale, 91

„Első és utolsó szerelem”

(részlet)

(Garajszki Margit ford.)

Magyar Lettre Internationale, 94

„Vagy veleszületett bülyheség, vagy fiatalkori emlék.”

Jaroslav Hašek

4

A logikus jelenségeknek logikus következményei vannak, bár Kamil ezekkel nem számolt. Mit tud egy ártatlan gyerek a gyufáról? Egyik délután a Mély úton sétált, hogy meglátogassa a barátját, aki a Hegyligeti parkban lakott. Nem gondolt a fényképekre, de az ablakai nyitva voltak, úgyhogy végül engedett az ösztöneinek és egy pillanatra letért a Szűz Mária szoborhoz, amely körül, mint az égi madarak, összegyűltek a kis köszönetnyilvánító táblák, amiért meghallgatta egyik vagy másik ember könyörgését. Különös, hogy ez az ópiumcsöpp sértetlenül túlélte a kommunisták összes drogellenes hadjáratát kis sziklamenedékében – mindezt csak egy kőhajításnyira a főparancsnokságtól! A kicsivel följebb álló templom már nem járt ilyen szerencsével és le kellett dobnia az agancsait, hogy ne árnyékolja be a Slavín bögő szarvasbikáját.

Kamil megroggyantotta a lábát, hogy lentről fotózza le a szobrot az előtérben három kis táblával – az egyik tábla napfény ízlelgette aranyozott betűi glóriaszőnyegét terítették Mária lábai elé. Mária mintha egy arany kígyót tipporna a lábával, gondolta magában, és akkor valami eszébe jutott. Csak az eszébe született meg a kép, mert még nem volt elég érett ahhoz, hogy a szeme előtt is megjelenjen. Talán a guggoló pozíció miatt volt: olyan érzése támadt, mintha térdepelne, de lehet, hogy csak ilyen kicsi, a kezében gyertyát tart, hogy meggyújtsa egy másik, már ott égő gyertya segítségével.

– No, csak figyeljél oda, nehogy rád fröccsenjen – figyelmeztette őt egy hang a háta mögül. Még túl sok volt a ködös részlet a képen, de Kamil út közben gondolkodott. Az anyja Istene más helyeken lakozott; a hiánypótló céllal, mindennapi használatra kialakított Lurdi barlangokat messze elkerülte, az apja még csak diplomáciai kapcsolatot sem ápol az Istennel, és ez a beszédmód egyikükhöz sem illett... Rézi! – jutott eszébe hirtelen, majd azon nyomban rá kellett döbbsennie, hogy túl rövid a keze. Hogy nem éri őt el. Olyan mélyen volt, hogy exhumálnia kellett volna, de erre ebben a pillanatban nem volt ideje.

5

Exhumálni, így szokták mondani. Kamil nem volt se sírrabló, sem a saját múltjának régésze. Ritkán emlékezett, és a gyerekkorára szinte egyáltalán nem. Ha rákérdnének, a gyerekkorát illetően a „boldog” rubrikát jelölné be, de úgy tekintett rá, mint ami egy a sok közül. Betöltötte a rendeltetését, felnőtt, a továbbiakban nem kell vele foglalkozni. Nem emlékezett akkori önmagára, minek is kellene, hiszen lényegében egy és ugyanannak az embernek tartotta magát. Most csak a fejlődés egy másik fázisában van – legalábbis remélte, hogy még fejlődik, bár nem tudta, hogy hová. Nem nézett hátra, inkább előre, nehogy nekimenjen valaminek.

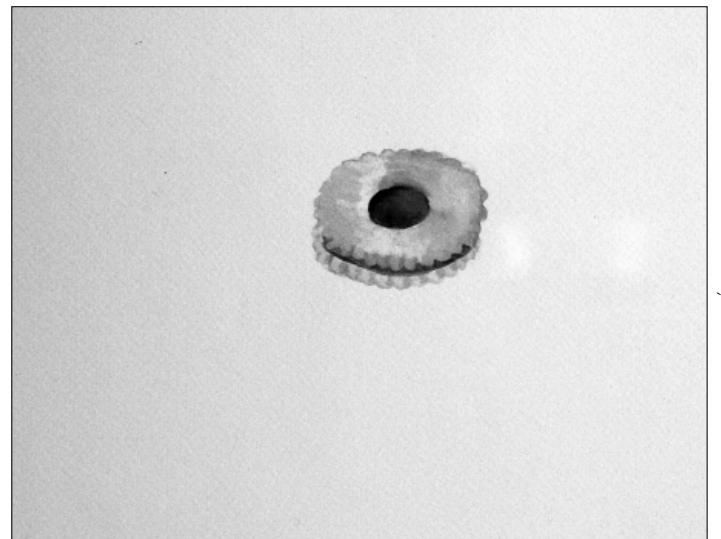
Kamil szerint a fényképeknek nem kell gondolattal rendelkezniük. Gondolattal – csak tessék – az az ember rendelkezhet, aki a fotót nézi, vagy a szerző, aki készíti a képet, de a jó fotó leporolja magáról a gondolatot, mint a szösz, ami kívülről ragadt rá a ruhájára. A fa nem gondolkodik, sem a patak, sem a felhő. A természet nem gondolkodik. A természet egyszerűen csak létezik, ahogyan a jó fotó is. Gondolata, ha egészséges, nincs, ahogyan gyerekkora sincs. Csak része az életnek, amely szintén nem gondolkodik. A gondolat emberi találmány.

Rézike is egyszerűen csak létezett. Rézike korábban része volt a háztartásuknak, mint ő maga, annak a környezetnek a természetes részeként fogadta el, amelybe érkezett: ilyen a világ. Az apukája, az anyukája, a nővére, Beáta, és

Rézi... nem gondolkodott róluk, ahogyan nem gondolkodott a vörösfenyőfa szekrényről sem, amely az előszobában állt. Valaki, aki először látogatna el hozzájuk, talán magában értékelné, hogy szép-e a szekrény és illik-e a szobába, de mikor Kamil megérkezett a szülőotthonból, nem volt mivel összehasonlítania a szekrényt, ráadásul nem is emlékezett az egészre. Ilyen körülmények között nehéz exhumálni.

Azzal kezdte, amit a legkönnyebbnek gondolt: az arccal. Leült a foteljébe a dolgozószobájában, ahogyan ő hívta, még ha ténylegesen, tapinthatóan sohasem dolgozott benne, bekapcsolta a zenét és tekintetét a fehér falra szegezte. Az arc nem jelent meg, pedig milyen megbízható vetítővászon volt ez egykor! Nem jelent meg, nem és nem, pedig a frizurája játszi könnyedséggel megvolt: hosszú, közepén kettéválasztott haj két különleges fonatba fonva, amelyek a füléhez illeszkedtek, mint két fülhallgató. Ilyesmi frizurájuk volt a fotókon, jutott eszébe, azoknak a német nőknek, akik lelkes díszsorokban intettek Hitlernek. Csakhogy Rézike nem volt szőke, átlagos barna haja volt, talán kicsit vöröses. A haja vonatkozásában tehát már eligazodott, de akár-mennyit is kutakodott benne, nem jutott közelebb az archoz.

A zsebükör vetette fénysugár a sötét, eldugott sarokba, az a bizonyos visszapiillantó, ami Hrdlička vagy Adrika esetében működött, itt most csöddöt mondott, feltehetőleg nem volt miről visszaverődnie a fénynek. Kamil életének szempontjából ők ketten mellékszereplők voltak, mégis előbukantak, hívás nélkül, maguktól, mint az ördögfiókák a dobozból, de Rézike... Fénykép sem volt a segítségére, mert egyetlen fotó sem maradt fenn róla. Pedig az apja és az anyja fiatal házasként vettek egy akkor modernnek számító, Zeiss-Ikon típusú fényképezőgépet. Talán alaposan szerették volna dokumentálni életük egy új fejezetét, amelybe nagy várakozással kezdtek. A családi albumot a Beátáról készített felvételek díszítették, amint meztelenül egy gyapjútakarón szépen emeli a fejcskáját, és szinte azonos felvételek készültek Kamiról is. Pufók kopasz fejek, hason fekve, ugyanolyan égbe emelt fenekek, megkülönböztethetetlenek. Talált képeket a fiatal szülők kirándulásairól is, fürdőruhában a folyónál a nyírfaligetben, az egyik gyerek a fűben ült, a másik az ölben, de Rézi egyik fényképen sem szerepelt. Talán előfordult, hogy beállították az időzítőt és fényrekeszt, és megkérték őt, hogy nyomja meg a gombot, az objektív előtt azonban soha sem mutatkozott. Kamil el tudta képzelni, hogy ellenállt – nem kell neki kelletnie magát a fényképezőgép előtt –, ki tudja, talán titokban attól félt, hogy a fénykép elrabolja a lelkét. Rézike biztos hitt abban, hogy minden

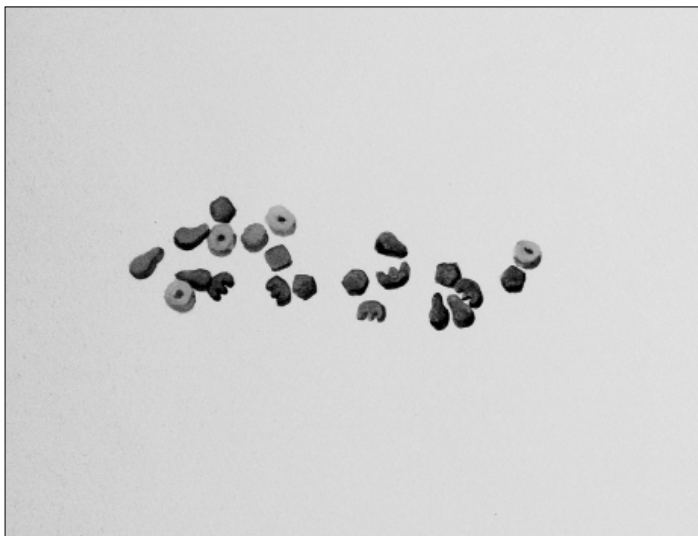
embernek lelke van, és nagyon ügyelt a sajátjára, hogy ha majd eljön az ideje, félelem nélkül mutathassa meg az Atyaisten színe előtt.

A fiatal házások további élete talán már nem volt annyira fotogén, a börtökba bújtatott gép rövidesen hosszú évekre eltűnt a szekreter fiókjában és csak akkor látott újra napvilágot, amikor Kamil elkezdte fenni a fényképészeti tejfogát. De őt nem érdekelte a sokat látott szürke környezete, a családi élet omladozó vakolata; vadászatain egzotikus állatokat akart becserkészeni, például egy magányosan álló templomot, amit valaki a rét kellős közepén felejtett, a Vág folyón átázoló lovas szekeret vagy fakeresztre feszített rozsdásodó, vedlő pléh Krisztust az út mellett. Rézike nem tűnt elég exkluzívnak az objektívje számára.

6

A fényképek tehát zsákutca. Itt volt még a hangja – vagyis nem a hangja, az meghatározhatatlan volt, egyszerűen emberi, de itt volt egy mondat, szavak, amelyek Rézike szája íze szerint szólaltak meg. Íze, nem alakja – most azt se tudná megmondani, hogy keskeny vagy telt ajkai voltak. A szavakat nem lehetett látni, csak hallani, ám amikor a segítségükkel szerette volna rekonstruálni azt a régi pillanatot, a pozsonyiak mindennapos használatára kialakított Lurdi barlangban, hirtelen nem a gondolataiban, hanem valahol a testében furcsa érzés jelent meg. Szégyen, a fotográfus szégyene, hogy nem képek, hanem érzések; minél többet foglalkozott vele Kamil, annál magasabba tört fel a mélyből, és eljutott egészen a bőréig. Ott megállt a különféle elnevezések kereszteződésénél és tétovázott, mintha nem tudná, merre tovább. Meleg összekuporodás, Kamil végül ezt az elnevezést választotta, és hirtelen tudta: egy kis kéz gyanútlanul megbújik egy nagy kézben biztonságában. Így vezette őt Rézi a Mély út szorosán fölfelé, egy pillanatra elengedte őt a Máriának gyújtott gyertyák lángjai közé (ám a háta mögött akkor is érezte, erős fal), majd újra a tenyerébe bújtatta.

Ez eddig rendben van, csak hogy a Mély út és a műbarlang messze volt az otthonuktól, és egyik szokásos útvonalukat sem érintette. Mit kerestek ott Rézivel? Az emlékeiben – ugyanúgy kéz a kézben – felrémlt, hogy hordta őt Rézi templomjáró körutakra, karácsonykor a betlehemeket, nagyszombaton pedig a szentsírokat megnézegetni, az egyik és a másik is diszkrétan a mellékkápolnában vagy a mellékoltároknál volt elhelyezve. Ezek a bejárások azonban a városközpontban játszódtak le, egymáshoz közel eső templomokban – a Jezuita templomtól a Ferences templomig, onnan a Trinitárius majd a Kapucinus templomon át a Dómba. Néha a Kék templomba is elkalandoztak. Akkor nem gondolkodott, kérdésősködés nélkül és szívesen ment, most azonban akaratlanul is feltette magának a kérdést, hogy Beáta miért nem vett részt ezekben az expedíciókban. Lehet, hogy csak idősebb volt és bibliai neve ellenére a vallási szertartások és szokások iránt közömbösebb, szkeptikusabb, vagy az is lehet – egy világlátott tökfaj gondolata ez –, hogy közte és Rézi között valamilyen rejtett, tudatalatti nő-nő közti feszültség uralkodott, ami a férfiak számára érthetetlen. Bárhogy is legyen, Beáta a közös sétákon csak ritkán vett részt, és ahogy visszagondolt, otthon is dacosabban viselkedett Rézivel szemben, a parancsait és a tiltásait feleselve és ironikus megjegyzések kíséretében tartotta be. . . még az is lehet, hogy a meghívására azt vetette volna oda neki, hogy tényleg azt gondolja-e, hogy Isten pont Rézike szeme

előtt támad majd fel a sírból, csak hogy neki örömet okozzon? Szájaskodó boszi! – gondolta róla akkoriban Kamil félig csodálattal, félig felháborodással. Évekkel később is ezt gondolta, csak az egykori érzelmek nélkül. Beáta az Beáta. De hogy tudta Beátát ezért a szájkodásáért gyűlölni, főleg mikor a gúnyolódásával arcul csapta őt!

Így emlékezett Rézire, és közben észre sem vette, hogy a legtöbb emlék róla szólt. Ez van, valahol el kell kezdeni.

7

Persze voltak más, sürgetőbb ügyei is, olyanok mindig akadnak. Eljött az, amitől Kamil előre félt, Vilo Kavka, hogy megint nyaggassa őt, és most egy üveg skót whiskyvel erősített az érvrendszerén. Vilo tudta, kivel áll szemben, úgyhogy valahol szerzett egy üveg Queen Anne whiskyt. Amikor a harmadik pohár után úgy érezte, Kamil kicsit felengedett, előrukkolt az ajánlatával: ő majd mindenről gondoskodik – kiválogatja a fotókat, megírja a tanulmányt, és talál egy ügyes grafikus is. . . Kamilnak a kisujját sem kell mozdítania, elég, ha a végén rábólint az egészre, ennyit csak meg tud tenni, nem? Még attól sem riadt vissza, hogy becstelen módon Kamil feleségét hívja segítségül.

– Szólj rá erre a te keményfejű férjedre – szólította őt harcha, de Katka nem akart belekeveredni.

– Azt hiszed, rám hallgat?! Hah – vágott vissza, megkérdezte Vilót, hogy van a családja, majd magukra hagyta őket tusveszélyes helyzetben.

Ám Rézike, mint mindig, most is szerényen, de bekvártélyozta magát a feje egyik sarkába, és türelmesen várt a sorára. Egy esős délelőtt Kamil felhívta Beátát, és különösebb magyarázat nélkül megkérdezte tőle, milyen volt a viszonya Rézivel.

– Ez meg hogy jutott az eszedbe? – csodálkozott.

Kiderült, hogy nem a legmegfelelőbb pillanatot választotta ki: éppen festik a házat, és Karčinak bevált szokásához híven becsipődött a dereka, úgyhogy rámaradt az egész takarítás. Végül, miután kipanaszkodta magát, sor került Kamil kérdésére is.

– Kedveltem, normális viszonyban voltunk – mondta. – Persze. Hát, amit mondasz, szóval neki elég régimódi elképzelései voltak a lányok nevelését illetően, én meg pubertáskorban voltam, úgyhogy el tudod képzelni, mennyire élveztem, hogy meg kellett tanulnom hímezni, meg lyukas harisnyát stoppolni. Felesleges is volt megtanulnom, hála istenek. Pulóvert kötni. . . még jó, hogy nem izgatta olyan sokáig a dolog! Neked jó volt, te fiú voltál, a kedvence. . . , amikor olyan egy évesen a fertőző osztályon feküdtél a kórházban, ahová nem engedtek be látogatókat, Rézi az ablak alatt álldogált, és abból a hangzavarból, ami onnan kiszűrődött, meg tudta állapítani, melyik a te hangod, és úgy hallgatta, mint valami Pavarottit, könnyes szemmel. Nem most találtam ki, ott voltam. Ez a kis Kamill, és a kis Kamilnak sok mindent elnézett. De téged is, csak emlékezz vissza, sokszor megfenyegetett: olyan pofont lekeverek, hogy előnt a vér. Nevetséges, micsoda nagyotmondás, főleg ha bele gondolsz, hogy soha nem emelt ránk kezét, legalábbis én nem emlékszem rá. Jó teremtés volt, a mi Rézikenk.

Vér, nevetnie kellett. Bizony, lelkemre, vér; Rézi nagyon határozott tudott lenni, ha úgy ítélte meg, hogy szükség van rá, és nem is kellett segítségül hívnia a kezét: Kamil nem emlékezett rá, hogy valaha is megragadta volna az üstökét, vagy megpackázta volna. De nem kényeztette el őket, és figyelmen kívül hagyta a különféle gyermeki hóbortjaikat és szeszélyeiket – Rézi, jutott hirtelen az eszébe, „haubortosnak” hívta őket. Kamil anyjával a nevelés kérdésében teljes mértékben egyetértettek, egységes csapatot alkottak, hiába mentek az anyjukhoz valamilyen vélt sérelem miatt panaszkodni Rézike, az anyjuk mindig neki adott igazat, sőt nem egyszer még rá is tett egy lapáttal, mert az anyja többre tartotta a tömör manuális okítást a hosszú beszédnél. Ám, ha idegenekről volt szó, akár a szomszédokról a házból, vagy kötekedő asszonyokkal a parkból, Rézi mindig vehemensen kiállt a „gyerekei” mellett. Az ő esetében érvényes volt az angol mondás *right or wrong, my country*. Később, négszemközt néha csöndben rájuk szólt és kioktatta őket, hogy mit illik és mit nem, de kívülről erős vár maradt, amit semmiféle kürtszó nem rendíthetett meg.

Vár maradt, de még mindig arc nélküli vár.

(regényrészlet)

GARAJSZKI MARGIT FORDÍTÁSA